

Xabier Gantzarain

“Gaur egun berdina balio du katu baten bideoak eta Munchen artelan batek”

Idazlea eta arte kritikoa da, baina guztiaren aurretik, behatzailea. Ikusten duen horri irakurketa propio bat gaineratzen dion behatzaile fina. Artelanari ertzak adina erreferentzia ateratzeko gai dena, eta obrari beste begirada bat emango diona. *Zuloa* saiakera liburuan euskal arte garaikideko 23 obra aztertu ditu, eta haietatik abiatuta gogoeta berriak plazaratu.

Gorka Erostarbe

@gerostarbe1

ARGAZKIAK: DANI BLANCO

Astelehen goiza da; lasaitasun erabatekoa sumatzen da Oteizaren Frontoietan. Ez dago inor pasieran, ez dago ikuslerik. Haurrik ere ez pilotan jokutzen. Xabier Gantzarainentzat (*Azkoitia*, 1975), bere herrian kokaturiko obra eskultoriko erraldoia Jorge Oteizaren azken garaiko noraezaren erakusle da: “Ez dago argi Oteiza beraren proiektua ote zen, edo haren ideia batetik abiatuta beste batzuek egindako kontu bat. 90eko hamarkadan asko ugaldtu ziren Oteizaren obrak hainbat herritan, udalek egindako eskariak ametituz. Bere figura erabiltzen zuten herriari beste oihartzun bat emateko. Hala ere, bada esaten duenik noraeza hori ez zela hain inkontzientea ere, nahita egin zuela hura guztia jendea nahasteko-edo. Angel Bados artistari entzun izan diot halakorik”. Nolanahi den, XX. mendeko figura handiena da Oteiza euskal artean Gantzarainentzat. Eta Oteizaren aipamenak zein izpiritua ere lehen kapitulutik azaltzen dira bere *Zuloa* (Elkar) saiakera liburuan.

Tene Mujika bekaren laguntzaz idatzitako liburu horretan 23 saio labur bildu ditu, bakoitza artelan batetik abiatuta idatzia, testuingurua erakutsiz, bizitzare-

kin lotuz, memoriarekin erkaketak egin. Guztiek dute lotura bat, azken mende laurdeneko obrak izatea: Ibon Aranberri, Txomin Badiola, Asier Mendizabal, Itziar Okariz, Saioa Olmo, Bixente Ameztoui, Jose Luis Zumeta, Jose Ramon Amondarain... Gantzarainen asmoa izan da arteari buruzko testu estandarren ohiko abstrakzio eta epelkeriatik ateratzea. “Ezer ez da neutroa. Ezta testu deskriptibo hutsal samar horiek ere. Hitz joko tonto bat eginez ni saiatu naiz jarrera horretan zulo bat egiten, “nik beste era batera nahi dizut azaldu artelan hau” esateko.

Ibon Aranberriren *Zuloa* obrari eskainitako testuarekin hasten duzu liburua, eta diozu: “Ibon Aranberri hil zuen Oteiza”. Baina hil al da liburuan aipatzen duzun “euskal jatorri jatorren mitoa”?

Ez dut uste, jatorriaren mitoa asko gustatzen baitzaigu. Zerbait heldu egin behar zaio, eta beti agertzen da euskal jatorri jatorren mitoa, gure imaginarioan oso errekorretea dena: arbasoaren figura hori, kultura milenaria, Europako hizkuntzarik zaharrena, eta hori guztia asko gustatzen zaigu, eta behin eta berriz agertzen da. Liburuan nabarmendu nahi nuen

Ibon Aranberri eta bere belaunaldiak beste garai baten berri eman nahi izan dutela, eta horretarako egin zuten Oteizaren belaunaldia, nolabait, hil. Zehaztu nahi dut Oteiza hil zutela, bai, baina bizirik mantentzeko. Egin zuten aurreko tradizioaren irakurketa bat, eten bat planteatuz, baina eten hori planteatzen da baita *continuum* bat marrazteko ere.

Zuk liburuan landutako belaunaldi honi falta zaio aurreko hark gizar-tean izan zuen gorpuztea?

Hor dago nire liburuaren abiapuntuetako bat. Txillida, Oteiza, Basterretxea, Zumeta, Mendiburu, Balerdi... Uste dugu gorpuztuta daudela, baina benetan gorpuztuta al daude gizar-tean? Edo ideia moduko bat da hor geratu zaiguna txertatuta. Ez nago oso seguru, eta gehiago txertatu badira, ziur aski da garai hartan gehiago *erabili* zirelako artea ez zen esparruetan. Adibide bat: topatu nuen egutegi bat, 1976koa, aurrezki kuxaren batek ateratakoa, eta hila bakoitzean artista baten obra ikus zitekeen. Zuk hori sukaldean daukazu,

etxean. Eta 1976an ez daukazu Internetik, ez daukazu ia telebistarik... Erreferentziak askoz gutxiago zirenean, horiek askoz ere presenteago zeuden. Eta, gainera, haien lanak erabili izan dira Kutzaren logotipoa egiteko, Euskal Herriko Unibertsitatearen logotipoa egiteko... Eta ohitu egin gara horiek ikusten. Gainera, Asier Mendizabalek ondo esplikatzeko duen bezala, 60ko hamarkadako berpizte sozial kolektibo baten ideia lotu diegu obra horiei: Francoren diktaduraren kontra sortu zen herri mugimendu berri baten aldekoak ziren. Aldiz, oraingo artistekin gertatzen da informazio ozeanoa izugarri zabala dela eta ozeano hori irudiz beteta baldin badago, artista horien lana agertzen dela izkina txiki batean.

Pasarteetako batean diozu: "Ikusle aktibo bati egiten dio artistak galde; akaso gehiegitxo eskatze da, ikuslerik ere ez dagoen garaiotan". Zergatik ez dago ia ikuslerik?

Boris Groysek esplikatzeko duen *La société du spectacle* (Espektakuluaren gizartea) idatzi zuen Guy Debord filosofoa zela azken ikuslea, eta hark bere buruaz beste egin zuela: azken ikusleak bere buruaz beste egin bazuen, gaur non daude ikusleak? Hain urrunera joan gabe ere, egun ikusten dena da denok ari garela gauzak sortzen, argazkiak egiten, idazten... eta gainera, uneoro sarera igotzen. Galdera da: hainbeste jende baldin bagaude denbora guztian idazten, argazkiak ateratzen... ikusten zein dago? Non dago ikuslea? Ikuslerik ba al dago? Molde batera edo bestera, azken urteotan jende askok egin duen galdera da.

Horrek ekarri al du, neurri batean, arte garai-kidearen eta gizartearen arteko urruntzea?

Ez dakit. Nik ulertzen dut esatea urruntze bat dagoela artearen eta gizartearen artean. Baina ez dakit erabat ados nagoen, ze horrela esanda ematen du duela 50 edo 60 urte ez zegoela urruntzerik, eta uste dut hori ere ez dela horrela. Guk aipatzen dugu Arantzazu, eta ematen du gauza bat erabat onartua, babestua, eta gizarteak beretzat hartua izan zela, baina momentu hartan ez zen hala izan, eta jende askorentzat gauza monstruoso bat izango zen.

Eta egun zer nolako urruntzea dago?

Ez dakit oso ondo. Batetik, ikusleak urritu egin dira, denok gara sortzaile, denok ari gara sortzen etengabe, eta beraz, ikuslerik edo hartzailerik ez dago, ez behintzat lehen egon zitekeen moduko hartzaile bat. Orain denbora gutxiago daukagu, dena instantaneo da, ezerk ez du irauten, gauzek ez dute astirik sedimentatzeko... Dena doa abiadan. Eta hori da, seguru asko, alderik handiena, gauzei jarraitzea oso zaila delako. Eta, gainera, guri ematen zaigun mezua, saltzen zaiguna, turistaren jarrera da. Joan batera, joan bestera, ikusi hau eta hori, baina arin. Gauzek ez daukate pisurik, alderantziz, dena da oso arina. Ez dago sakontasunik, edo egun fama onik ez duen termino bat erabiliz, ez dago hierarkiarik.

Arteak behar du hierarkiarik?

Bai, egun berdin-berdin balio du katu baten bideoak eta Munchen artelan batek. Zure timeline-an edo Facebookeko horman, elkarren ondoan edo elkarren segidan agertuko zaizkizu eta. Dena da gauza bera, eta ez hierarkizatzeak hori dakar: berez gauza gehiago esan beharko lizkizukeen hori berdintzea denbora-pasako gauzatxo batekin. Baina dena da lausoa, dena da askoz berdinagoa egun. Oso gauza gutxik jarriko dute zalantzan nire erosotasuna, eta nire bizimodua.

Saioa Olmoren atalean honakoa idatzi duzu: "Kontua da gaur egun ez dagoela lekurik, batek ez duela lekurik egiten, ez duela bere lekua aurkitzen". Hori espazioaz ari garela, eta denbora? Ba al da denborarik egun arteari duin erreparatzeko?

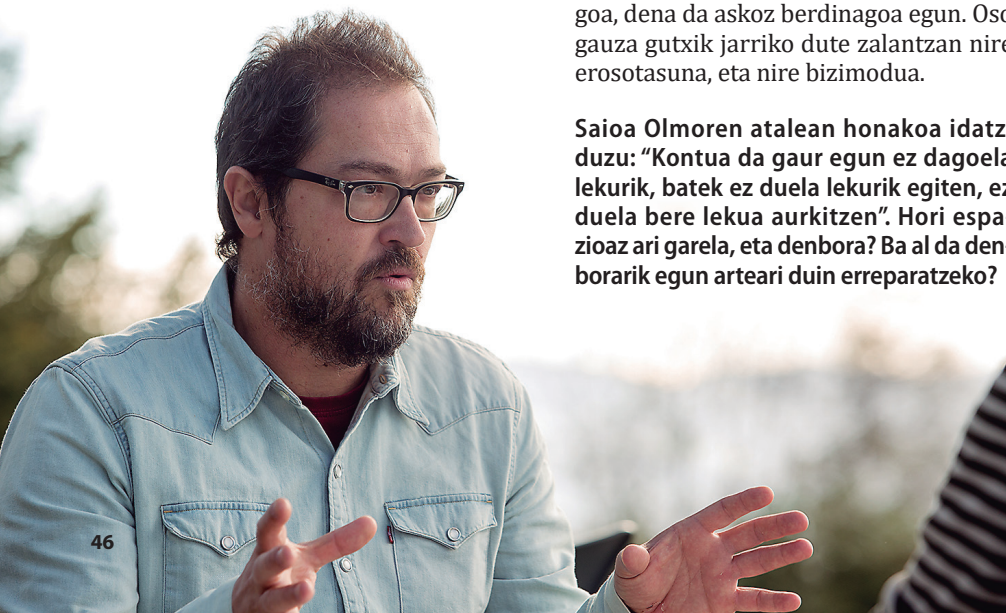
Oso denbora murrizta da; denbora gutxi dugu. Eta artearen sistemak berak gizen du du joera hori: erromesaldia egin beharra artearen tenpluetara. Termino horiek erabiltzen baititu artearen sistemak. Baina, akaso, interesgarriagoa da tenplu batera joatea baino, ordenagailuan hamar minutuz irudi bati begira egotea, eta irudi hori nola eraikita dagoen, zer esateko erakita dagoen, eta nola funtzionatzen duen, eta ez egotea Louvren hiru segunduz Giocondaren aurrean, eta hari argazkia ateratzea. Artearen sistemak berak gizen du erromesaldiaren fenomeno, eta, igual lehenagokoa, edo lurreragokoa da inportanteagoa.

Gizarte erabat prekarizatu honetan ez da gehitxo eskatzea kaletar arruntari bere denbora apur hori ere pasa dezan artea kontenplatu?

Ez daukazu inor derrigortzerik, jakina. Baina exijitzen diogu herritar arruntari, batik bat gizonezkoari, oso gaztetatik hasi eta hil arte, dedikatzeko bere denboraren zati handi bat futbola ikustera, futbolari buruzko gauzak entzutera, futbolarien lesioak ezagutzera... Nik ez dakit zer eskatu diezaiogon kaletar norbanakoari, baina hor operazio oso bat dago, banalizatzearena. Lehen aipatu dugu hierarkizatzea. Hori oso ondo egiten dute albistegiak, horiek bai hierarkizatzen dute, lasai eta lotsagabe, eta ematen du berezkoa dela, gauzen ordena naturala. Eta hori da kontua: gauzen ordena naturalari buruz galderak egiteko balio baitu arteak. Benetan inportako balitzaigu gure gizartea nolakoa den, eta nolakoa izan behar duen, bada ematen zaiona baino dezentez inportantzia handiagoa eman beharko litzaiokeela arteari, eta sormenari oro har. Batez ere ikuspegi kritiko batetik jakitea irudiak nola sortzen diren, nola egiten diren, zer esan nahi duen marko batek, konposizio batek... Askotan oso gauza sinplea ematen dutenak.

Zure aldetik badago ahalegin bat egungo artista horiek egin duten lana baloratzeke. Euskal Herriko azken urteetako historia irakurtzeko oso baliagarriak egin zaizkizula esan duzu.

Artista hauek egin dute ahalegin bat aurreko tradizioaren irakurketa bat egin, eten bat gauzatu, eta estetika berri bat sortzeko. Eta nik egin dut ahalegin bat artista hauen lanak ekartzeko beste te-

rreno batera, lurrera ekartzekoa, nire bizitzarekin eta nire inguruarekin lotzekoa, eta ez egiteko normalean artetik egiten diren irakurketa hanpatu horiek. Ohituta baikaude irakurtzen, katalogoetan-eta, ezer esaten ez duten testuak. Nire erronka bazen pixka bat bustitzea, eta nik nire irakurketa ematea. Askotan esaten da artea ez dela ulertzen. Baina, artearen ez-ulertze hori desakralizatu egin behar da.

Baina testu ulergaitz horiek egon badau-de. Artearen sisteman nork du horren ar-dura?

Badago artista bat Allam McCollum izenekoa, estatubatuarra, eta behin hauxe irakurri nion: "Artearen sistema dago asmatuta, inor sartu ez dadin". Eta, nolabait, horretarako dira testu horiek. Guk markatzen dugu hemen zein den terrenoa, guk zedarritzen dugu sistema, eta hori onartzen duena sartuko da. Hau onartzen ez duena sistematik kanpo dago. Eta artista bera salduta dago. Lan bat egiten du eta badaki, lan hori zabaltzeko, sistema bera beharko duela.

Azken urteetako Euskal Herriko historia ulertzeko, euskal gatazka deitu dena tar-teko, gehiago balio izan dizu arteak ezen eta ez kazetaritzak?

Bakoitzak ematen dizkit klabe dife-renteak, eta maila diferentetako kla-beak. Niretzat, adibidez, Txomin Ba-diolaren *Malas formas* erakusketa ikusi nuenean Irunberriko gertaera-ren perspektiba aldatu zitzaidan [ETA eta Guardia Zibilaren arteko enfren-tamendua, 1990eko ekainaren 25ean: guardia zibil bat hilik eta hurrengo goizean bi etakide hilda agertu ziren. Bertsio ofizialak beren buruaz beste egin zutela esan zuen, baina susmo nagusia zen Guardia Zibilak torturatu eta hil zituela]. Badiolak egurra jaso zuen Madrilen, "terrorista" izatea-gatik, eta Euskal Herrian ere egurra, "banalizatzaile" izateagatik. Garaitsu hartan erabaki zuen gatazkaren iru-diteria erakusten hastea bere lanetan, eta ordura arte ikusten ez ziren ele-mentuak txertatzen hasi zen. Eta ho-rrek badu garrantzia nire ustez, baita artxibo modura ere.

Non kokatzen da artea hedabideen egu-neroko kontakizun eta interesen, eta denborarekin sortzen duten historia letra larrizkoaren errelato horren artean?

Artearen betebeharra da, eta aldi be-rean gaitasuna, ideien kondentsazioa. Badago hedabideen eguneroko marmar-ra, zurrumurru edo zarata hori, eta al-diz, artea nik justu kontrakoarekin lot-zen dut, isiltasunarekin-edo, ez artelan guztiak isilak direlako, baizik eta gauza askoren konbinaketa puntu bakar ba-tera ekarri behar dutelako: izan daite-ke memoria, izan daiteke beste artista edo obra baten irakurketa, izan daiteke kezkatzen dituen gai bat, baina bide ba-karrera ekarri behar dute, eta konden-tsazio horrek, isiltasun bat dakar bera-rekin... Gauza bera izan arren, beste era batera bizitzeko aukera.

Prestigiotze baten beharrean dago artea?

Igual alderantziz; igual desprestigiatze ba-ten beharra dauka arteak, eta desakraliza-tze batena, eta *des...* batena. Joera beti da artea zerbait sublimea eta gorena bezala azaltzekoa. Eta justu horixe da arazoa. ■

KONTZERTUA "GALERAK DISKAREN AURRERAPENA" azaroak 10, **LARUNBATA**, 22:00 Suteği **SARRERAK***

ANTZERKIA "Euskaraldirako 4 aitzakia: Nahia, Xabat, Eli eta Patxi" azaroak 16, **OSTIRALA**, 19:30 Suteği **SARRERAK***

BISITA GIDATUA "HARRIA HITZ" azaroak 11, **IGANDEA**, 10:00 Frontoitik **DOAN**

KANTU-BERTSO-BAZKARI-JIRA "Agin Laburu eta Aitor Sarriegi bertsolariekin", azaroak 17, **LARUNBATA**, 12:00 Mikel Laboa plazatik **BAZKARI-TXARTELA***

PELIKULA "BLACK IS BELTZA" FERMIN MUGURUZAREN aurkezpena, azaroak 11, **IGANDEA**, 19:00 Suteği **SARRERAK***

PELIKULA "OREINA" azaroak 17, **LARUNBATA**, 19:00 Suteği **SARRERAK***

SOLASALDIA "Antton eta Julen Telleria eta Aitziber Garmendia" azaroak 14, **ASTEAZKENA**, 19:30 Suteği **DOAN**

KONTZERTUA "EME TALDEA" azaroak 18, **IGANDEA**, 19:00 Suteği **SARRERAK***

NOAUA/KO KULTURALDIA 2018 USURBIL AZAROA

*SARRERAK: Aldez aurretik Bordatxon, Artzabalen, Lizardin eta Noauako egoitzan. Noauako bazkideek prezio berezian Noauako egoitzan aldez aurretik. *BAZKARI-TXARTELA: Patri jabetxean salgai